

13. Статут територіальної громади м. Одеси. – Режим доступу : <http://www.odessa.ua/ua/acts/council/36244>.

14. Статут територіальної громади м. Суми. – Режим доступу : <http://meria.sumy.ua/ua/documents/statute>.

15. Сучасне і майбутнє столичної топонімії : завдання для науковців, журналістів і влади : Матеріали II круглого столу з проблем топонімії і топонімічної політики // Інститут журналістики КНУ Тараса Шевченка. – Режим доступу : <http://journ.univ.kiev.ua>.

16. У Тернополі запропонували назвати вулицю на честь Стіва Джобса // Дзеркало тижня. – 2011. – 16 жовтня.

17. Черкаська Партія регіонів хоче залишити вулиці Леніна, Енгельса і Розі Люксембург // Дзеркало тижня. – 2011. – 1 серпня.

Надійшла до редколегії 13.04.2012 р.

УДК 351.711:352.07

В. В. НАКОНЕЧНИЙ

УПРАВЛІНСЬКА ЕЛІТА ВЕЛИКОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ДЕПУТАТСЬКОГО КОРПУСУ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)

Проаналізовано кількісний та якісний склад місцевої еліти на основі даних про кандидатів у депутати місцевих рад і депутатів, що брали участь у місцевих виборах 1994, 1998, 2002, 2006 та 2010 рр. до Харківської міської ради.

Ключові слова: управлінська еліта, велике місто, місцеві вибори, Харківська міська рада.

Analysis of the quantitative and qualitative composition of elites on the basis of data on candidates in deputies of the local councils and members that participated in the local elections of 1994, 1998, 2002, 2006 and 2010. to Kharkiv City Council.

Key words: managerial elite, big city, local elections, the Kharkiv City Council.

Зважаючи на різноманітність підходів щодо розуміння політичної еліти в цілому та місцевої еліти зокрема, сфокусуємо акценти на тій частині управлінської еліти, яка набуває свій статус через вибори, обрання населенням. Місцева управлінська еліта у великому місті представлена депутатським корпусом місцевих рад.

Проблема міста, система організації влади в місті, функціонування в ньому еліти є предметом багатьох досліджень, зокрема ключові питання розглядаються в працях В. Бабаєва, В. Бакуменка, В. Борденюка, В. Вакуленка, І. Дробота, С. Конопотцева, О. Крюкова, В. Куйбіди, В. Мамонової, С. Саханенка, Ю. Шарова та ін.

Науковці зробили чималий внесок у розвиток теоретичних засад розвитку владно-організаційних відносин на рівні міста, але теоретичні питання формування й функціонування управлінської еліти на рівні міста з позицій державного управління ще не набули ґрунтовного вивчення.

Мета статті полягає в узагальненні теоретико-прикладних підходів до формування управлінської еліти на прикладі депутатського корпусу Харківської міської ради.

Звернемось до аналізу управлінської еліти великого міста на прикладі депутатського корпусу Харківської міської ради. Слід зазначити, що, якщо в 2006 р. вибори до місцевих рад відбувалися на пропорційній основі [1], то в 2010 р. відповідно до закону вибори відбувалися за змішаною системою (половина мандатів – за мажоритарною системою, половина – за пропорційною) [2].

Проведемо аналіз кількісного та якісного складу місцевої управлінської еліти на основі даних про кандидатів у депутати місцевих рад і депутатів, що брали участь у місцевих виборах 1994, 1998, 2002, 2006 та 2010 рр. до Харківської міської ради. До нашого аналізу увійшли як ключові соціально-демографічні характеристики – стать, вік, соціальний статус, так і специфічні – досвід депутатської діяльності, партійність [3; 4; 6].

Перш ніж висвітлювати результати аналізу за вказаними характеристиками, слід відзначити підвищення політичної активності громадян на виборах до місцевих рад. Якщо на виборах 1994 р. до Харківської міської ради у змаганні за 75 депутатських мандатів брало участь 373 кандидати (у середньому по п'ять претендентів на один депутатський мандат), то в 1998 та 2002 рр. за таку ж саму кількість депутатських мандатів змагалось вже понад 850 кандидатів (у середньому по 11 кандидатів у кожному окрузі). А в 2006 р. на 100 депутатських мандатів Харківської міської ради претендували 1043 кандидати, які увійшли до виборчих списків 38 політичних сил, що брали участь у відповідних виборах. Таким чином, “конкурс претендентів” на “вакантне місце” в міській раді більш ніж у два рази збільшився з 1994 р. до 1998 р., а потім тримався на тому ж рівні.

У 2010 р. в одномандатних виборчих округах м. Харкова було зареєстровано 582 кандидати в депутати, які боролися за 50 депутатських мандатів. У багатомандатному виборчому окрузі було зареєстровано 651 кандидатів у депутати, які також боролися за 50 депутатських місць [6]. Відповідно, за 100 депутатських мандатів вели боротьбу 1233 кандидати в депутати (більше 12 претендентів на одне місце).

Таким чином, політична активність громадян, що мешкають на території міста Харкова, з кожним роком має тенденцію до зростання, що зумовлюється різними чинниками. Утім, політична участь українських громадян багато в чому визначається інтенціями тоталітарного минулого, що зумовлює специфіку масової свідомості, яка ще не є зорієнтованою на високу політичну активність електорату [5].

Звернемось до аналізу депутатського корпусу міської ради м. Харкова за віковим критерієм. Віковий склад місцевої ради представлений у табл. 1.

Згідно з даними таблиці 1, спостерігається, порівняно з 1994 р., певне омолодження депутатського корпусу, зокрема, у віковій групі від 31 до 40 років.

Так, частка осіб, яким 31 – 40 років, різко зростає з 11 % у 1994 р. до 21 % у 2002 р. Утім, подальше зростання в означеній віковій категорії було не настільки суттєвим. Разом з тим не зовсім зрозумілою видається тенденція щодо зростання (особливо в 2010 р.) кількості осіб, яким більше 60 років. Якщо в 1994 р. їх було 3 %, то в 2010 р. – вже 16 %.

Таблиця 1

Віковий склад депутатів Харківської міської ради
у 1994, 2002, 2006 та 2010 роках, %

<i>Роки</i>	<i>до 30 років</i>	<i>31 – 40</i>	<i>41 – 50</i>	<i>51 – 60</i>	<i>старші 60</i>
<i>Рік проведення місцевих виборів</i>					
1994	10	11	55	21	3
2002	8	21	40	24	7
2006	11	25	30	25	9
2010	9	26	29	20	16

Проаналізуємо віковий склад кандидатів у депутати міської ради м. Харкова (табл. 2).

Таблиця 2

Віковий склад кандидатів у депутати Харківської міської ради
у 1994, 2002, 2006 та 2010 роках, %

<i>Роки</i>	<i>до 30 років</i>	<i>31 – 40</i>	<i>41 – 50</i>	<i>51 – 60</i>	<i>старші 60</i>
<i>Рік проведення місцевих виборів</i>					
1994	9	23	40	24	4
2002	10	25	31	26	8
2006	15	22	27	28	8
2010	19	27	27	16	11

Згідно з даними таблиці 2, серед кандидатів у депутати міської ради частка молодих людей у процентному відношенні до частки людей старшого віку значно вища, ніж у діючому депутатському корпусі. Тобто, досить чітко виокремлюється тенденція, яка демонструє, що кандидати більш старшого віку мають більше успіху на виборах, ніж молодь. Це може бути зумовлено різними факторами, зокрема життєвим досвідом кандидата в депутати.

Звернемось до аналізу гендерного складу кандидатів у депутати місцевої ради. Слід зазначити, що абсолютну більшість – і серед кандидатів у депутати, і серед депутатів – складають чоловіки. Так, у 2010 р. депутатами Харківської міської ради стали 88 чоловіків і 12 жінок [4, с. 12]. Кожні наступні вибори демонструють низьку “популярність” кандидатури жінки-депутата серед виборців, проте слід зазначити, що порівняно з 1994 р. у 2002 р. питома вага жінок серед кандидатів у депутати та депутатів різко зростає (табл. 3).

Таблиця 3

Гендерний склад депутатів та кандидатів у депутати Харківської міської ради у 1994, 2002, 2006 та 2010 роках, %

Рік проведення місцевих виборів	Кількість чоловіків, %		Кількість жінок, %	
	Депутати	Кандидати в депутати	Депутати	Кандидати в депутати
1994	94	88	6	12
2002	85	82	15	18
2006	87	80	13	20
2010	88	90	12	10

Окрім чітко вираженої тенденції зростання кількості жінок у місцевій політиці (особливо серед кандидатів у депутати), наведені дані демонструють певні закономірності. Зокрема, якщо в 1994 р. частка жінок від загальної кількості депутатів міської ради була удвічі меншою, ніж відповідний показник серед кандидатів у депутати (6 % – депутатів-жінок і 12 % – кандидатів-жінок), то в 2002 р. ситуація виглядає значно кращою: 15 % жінок-депутатів на 18 % жінок-кандидатів. Проте в 2006 р. при збільшенні кількості жінок-кандидатів у депутати порівняно з виборами 1998 р., кількість жінок-депутатів зменшується. Це означає, що хоча й досі на виборах до міської ради виборці частіше надають перевагу чоловікам, проте шанси жінок до 2002 р. збільшувались. Разом з тим, подальше зростання кількості жінок, які беруть участь у виборах до місцевих органів влади (у 2006 та 2010 рр.), не спостерігається.

Проте, незважаючи на підвищення жіночої політичної активності, є всі підстави констатувати, що досі досить низький відсоток жінок бажають мати справу з місцевою політикою, як, до речі, й з національною. Слід також зазначити, що поки що за рахунок жінок політичні партії найчастіше доповнювали непрохідну частину списку. Такий стан речей вочевидь пов'язаний з декількома факторами. По-перше, жінкам притаманний доволі низький рівень політичної активності, про що свідчить загалом незначна частка кандидатів-жінок. І по-друге, виборці найчастіше не хочуть розглядати в ролі депутата жінку. Очевидно, українське суспільство ще не досягло того рівня політичної свідомості, коли стать депутата не відіграє суттєвої ролі.

Значний інтерес викликає соціальний склад депутатського корпусу місцевих рад. У таблиці 4 соціальний склад кандидатів у депутати міської ради і депутатів представлений трьома категоріями: керівники різного рівня, чиновники (держслужбовці, службовці місцевого самоврядування, працівники органів внутрішніх справ) та інші (службовці, робітники, підприємці, пенсіонери, студенти, безробітні та ін.).

Наведені дані демонструють, що в 1994 р. до Харківської міської ради балотувалась значна кількість чиновників і керівників різних рівнів. Зокрема, 38 % кандидатів у депутати міської ради були представлені керівним корпусом міста, а 14 % кандидатів складала державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, всіх видів інспекцій, а також органів охорони правопорядку.

Причому останні мали значний успіх на виборах – 32 % мандатів депутата міської ради здобули саме чиновники, 38 % – керівники різних рівнів, а решта дісталась іншим соціальним групам.

Таблиця 4

Соціальний склад депутатів Харківської міської ради
у 1994, 2002, 2006 та 2010 роках, %

<i>Рік проведення місцевих виборів</i>	<i>Керівники</i>	<i>Чиновники</i>	<i>Інші</i>
1994	38	32	30
2002	59	13	28
2006	46	15	39
2010	37	28	35

У 2010 р. спостерігається значне зростання кількості чиновників, які стали депутатами міської ради. Якщо в 2002 р. їх було 13 %, у 2006 р. – 15 %, то в 2010 р. – аж 28 %. Схожа ситуація спостерігалася в 1994 р., коли депутатами міської ради стали 32 % чиновників. Така ситуація певним чином може вказувати на наявність адміністративного ресурсу під час виборчої кампанії 1994 та 2010 рр.

Соціальний склад кандидатів у депутати Харківської міської ради представлено в таблиці 5.

Таблиця 5

Соціальний склад кандидатів у депутати Харківської міської ради
у 1994, 2002, 2006 та 2010 роках, %

<i>Рік проведення місцевих виборів</i>	<i>Керівники</i>	<i>Чиновники</i>	<i>Інші</i>
1994	38	14	48
2002	32	10	58
2006	38	8	47
2010	23	5	72

На виборах 2002 р. чиновників і керівників різних рівнів уже балотувалось значно менше, а в 2006 р. – ще менше, проте і в першому, і другому випадку вони отримали більше депутатських мандатів, ніж решта категорій. А саме в 2002 р. переважну більшість депутатських місць у Харківській міській раді зайняли саме керівники різних рівнів (59 %), причому здебільшого депутатами стали керівники великих промислових підприємств різних форм власності та крупні бізнесмени, які мали значні фінансові ресурси. Значно менше в порівнянні з 1994 р. до міської ради прийшло чиновників (13 % порівняно з 32 %). Решту (28 %) депутатських місць поділили між собою підприємці, журналісти, лідери громадських організацій, службовці тощо. У 2006 р., попри суттєві зміни у вимогах до кандидатів у зв'язку з переходом до пропорційної системи, тенденції залишились ті ж самі: знов більшість депутатів (46 %) представлена керівним корпусом організацій та підприємств міста, 15 % складають чиновники, серед них – переважно службовці органів місцевого

самоврядування, решта – інші категорії населення, переважно фахівці різних галузей промисловості та соціальної інфраструктури.

Наведені дані демонструють, що протягом останніх років на міських виборах певним чином втратив свою силу адміністративний ресурс, який є традиційним при проведенні виборів у більшості пострадянських країн, і навпаки, посилились фінансово-промислові та бізнес-комерційні ресурси. Як правило, фінансово-промисловий ресурс завжди широко представлений на виборах, а бізнес-комерційний є порівняно новим у виборчому процесі. Його поява пов'язана з приватизацією і підвищенням в останні роки економіко-політичної ролі приватного сектора.

До нашої уваги також потрапили питання про те, наскільки змінюється склад місцевих рад від виборів до виборів. Аналіз персонального складу Харківської міської ради скликань 1994 – 2006 рр. демонструє, що лише п'ять депутатів міської ради (що дорівнює 5 % від складу міської ради 2006 р. та 7 % від складу ради попередніх скликань) умовно можна віднести до категорії “почесних обранців”. Характерним є те, що до введення пропорційної системи таких було в 2,5 рази більше – 12 депутатів (16 % від складу ради 2002 р.). Правда, не всім їм удалось вибороти депутатський мандат по одному й тому ж виборчому округу, причому всі відомі зміни округів відбулись після завершення роботи міської ради скликання 1994 р.

Наведені дані говорять про те, що від виборів до виборів склад міської ради значно оновлюється, проте в 2002 р. кількість повторно обраних депутатів істотно зростає. Якщо із депутатів, обраних у 1998 р., лише 20 % вдалось укріпити свій статус через повторні вибори на своєму виборчому окрузі, то серед депутатів, обраних у 1998 р., таких виявилось вже на 13 % більше, а тих, що були б обрані по іншому виборчому округу, не виявилось зовсім. Характерною особливістю для тих округів, де депутати були обрані повторно, є набагато нижчий рівень конкуренції на місцевих виборах: якщо в окремих міських округах у 2002 р. балотувалось до 20 претендентів на депутатський мандат, то в округах, де чинний депутат мав високі шанси на перемогу, у виборчих змаганнях брали участь 5 – 7 осіб. Цей факт, зокрема, частково пояснює, чому кількість претендентів на мандат депутата міської ради в 2002 р. істотно не змінилась порівняно з 1998 р., хоча рівень конкуренції в окремих міських округах зріс суттєво.

Звернемось до аналізу депутатського корпусу Харківської міської ради за критерієм виявлення частки депутатів, що є повторно обраними (табл. 6). Після введення пропорційної системи виборів частка повторно обраних депутатів Харківської міської ради суттєво зменшилась порівняно з 1998 і 2002 рр. Хоча переважна більшість з чинних депутатів брала участь у виборах у списках тих чи інших політичних сил, знов отримати депутатські мандати їм не вдалось, оскільки чи то партія не пододала 3 % бар'єр, чи то місце в списку виявилось “непрохідне”.

Частка повторно обраних депутатів має тенденцію до зниження. Так, якщо в 2002 р. таких депутатів у міській раді Харкова було 33 %, у 2006 р. – 19 %, то вже в 2010 р. їх стало 10 %.

Слід зазначити, що процес налагодження зв'язків між місцевими депутатами і виборцями, хоча й відбувався досить повільно, проте мав позитивну динаміку. Чинний депутат у своїй виборчій кампанії на відміну від особи, яка не має

депутатського досвіду, не може покладатися на передвиборні обіцянки, він повинен апелювати конкретними результатами своєї роботи. Якщо виборці обирають депутата повторно, то в більшості випадків це говорить про те, що вони знайомі з його діяльністю і бачать її результати в реальному житті.

Таблиця 6
Частки повторно обраних депутатів у складі Харківської міської ради міста
в 1998, 2002, 2006 та 2010 рр., %

<i>Рік проведення місцевих виборів</i>	<i>Частка повторно обраних депутатів, %</i>
1998	27
2002	33
2006	19
2010	10

Разом із тим, обізнаність виборців щодо діяльності їхнього депутата вкрай низька. Так, згідно з соціологічними опитуваннями, переважна більшість респондентів (81,3 %) не знають ні імені, ні прізвища депутата міської ради Харкова, який обраний за їхнім мажоритарним округом у 2010 р. (табл. 7).

Таблиця 7
Обізнаність виборців щодо кандидатів, які перемогли у відповідних
мажоритарних округах, % [4, с. 36]

<i>Обізнаність виборців щодо кандидатів, які перемогли у відповідних мажоритарних округах, %</i>	
Відомі ім'я та партійність	5,5
Відоме тільки ім'я	8,7
Відома тільки партійність	4,5
Не відомо нічого	81,3

Численні соціологічні дослідження свідчать про те, що в міжвиборчий період мало хто з виборців може назвати прізвище місцевого депутата, однак це все ж таки дозволяє стверджувати про певне підвищення рівня громадянськості на місцевому рівні. Завдяки зростанню відповідальності депутатів перед своїми виборцями населення стало розуміти призначення депутатів, покладаючи на них вирішення місцевих проблем та елементарних побутових питань.

Подальші дослідження було б корисно здійснити в ракурсі наукового аналізу виборчих систем на місцевому рівні. При збереженні мажоритарної системи виборів до місцевих рад можна було б прогнозувати, що кількість повторно обраних депутатів від виборів до виборів мала зростати. За умов пропорційної системи виборів політичний вибір найчастіше залежить не стільки від особистих якостей тієї чи іншої особи, результатів її діяльності, скільки від інших критеріїв, наприклад, чи є ця політична партія або блок прихильником чи супротивником ринкових реформ; яку зовнішньополітичну орієнтацію – прозахідну чи проросійську – має політична сила; нарешті, яке ставлення блоку або партії до існуючого політичного режиму.

Література:

1. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 06.04.2004 р. № 1667-IV // ВВР України. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua.
2. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 10.07.2010 р. № 2487-VI // ВВР України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2487-17>.
3. Виборчий список кандидатів у депутати Харківської міської ради V скликання, зареєстрованих Харківською міською територіальною виборчою комісією по виборах депутатів Харківської міської ради V скликання та Харківського міського голови // Слобода. – 2006. – 17 лютого.
4. *Мірошник О.* Твій місцевий депутат. Харківська область. Моніторинг, дослідження, методичні рекомендації / О. Мірошник, О. Конотопцев, А. Онупрієнко ; Фонд місцевої демократії. – Х. : Фінарт, 2012. – 116 с.
5. *Ротар Н. Ю.* Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду : [монографія] / Н. Ю. Ротар. – Чернівці : Рута, 2007. – 472 с.
6. Харківська міська виборча комісія Харківської області. – Режим доступу : <http://www.city.kharkov.ua/uk/article/harkivska-miska-viborcha-komisiya-harkivskoyi-oblasti-96.html>.

Надійшла до редколегії 03.04.2012 р.

УДК 352.07

І. І. ВИШЛОВА-ПИЛЄВА

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Запропоновано підходи до визначення ефективності, запропоновано класифікацію ефективності в місцевому самоврядуванні та окреслено їх сутність.

Ключові слова: місцеве самоврядування; ефективність; економічна ефективність; соціальна ефективність; організаційна ефективність.

The analysis approaches to determine the effectiveness. A classification of efficiency in local government is proposed. It is outlined its essence.

Key words: local government efficiency, economic efficiency, social efficiency, organizational effectiveness.

Ефективність управління є складною і суперечливою категорією. Вона стосується усіх сфер суспільного життя, зокрема, і місцевого самоврядування.